

Rolf Guttessen:

Vælkomin og neyðug

André Niclasen:

Føroya mál á manna munni

- móðurmálið og málrøkt

Lagt til rættis: Regin Eikhólm og

André Niclasen

Tekningar: Óli Petersen

Prent vm: Føroyaprent

Læribókaforlagið 2007

Síðutal: 272

- Vælkomin, tí nógv, kanska fólk flest, hava verið í døpurhuga av málstøðuni. Tey hava følt seg býtt og sett uttanfyri, tí tey dugdu ikki longur ”ordiligt føroyskt.” Tað vanliga málið, móðurmálið, var ikki ”nóg føroyskt.” Hvat var tað so? - Neyðugt, tí eingin hevur higartil dittað sær, at ród upp móti reinsingarrákinum, sum hevur at kalla verið einaráðandi á ”parnassinum” tey seinastu 40-50 árin. Vanlig fólk við vanligum, natúrligum máli, hava lítlan og ongan stuðul havt í hesi reinsingartíð

Rolf Guttessen

Høvudsparturin av bókini eru stuttir kapitlar. Stykkini eru eina, hálvaaðru til tvær síður, og viðgera við góðum dómum og argumentum nógv ymist, sum útvarpið hevur sagt ella bløðini hava skrivað. Hvørt stykki er læruríkt, og væl sett saman. Her kann man læra nakað um skrivikynstur, stilistikk, og um musikalitet í málinum. Men eisini um grammatikk, orðatýdning, nuancur, nyttuna av fremmandorðum og vandan við islandificering.

Stuðul frá Regin Eikhólm, Óla Breckmann, Eivind Weyhe og Óla Petersen Regin Eikhólm hevur lagt til rættis. Fremst er eitt fororð, sum Óli Breckmann hevur skrivað. Eivind Weyhe hevur ein upplýsandi tekst á bakpermuni.. Óli Petersen hevur nýggjar tekningar, sum spæla væl saman

við tann andré-ska humerin. Henda stuðlandi teggjan skapar breidd.

Eingin politiskur flokkur kann taka patent uppá málið. Hetta verði sagt nettup tí, at ein klárur tendensur hevur verið tann vegin, at ”tjóðskaparfólk” hava tikið patent uppá at vera málreinsarar, røktarar og ”rættir føroyingar,” soleiðis sum Svenning Tausen segði frá í Dimmu herfyri.

Tað principiella í sakini

André hevur skrivað eitt stutt fororð. Og harnæst koma tvær greinar, ið eru nakað longri enn hinar. Serliga tann seinna, ”Tann skeiva málrøktarkósín,” er principiell og góð. Hon samanfattar tað mesta av tí, sum skrivað

merkis, at orðaskiftið um málslig ting fyrr mest var um stavseting, sigur høvundurin síðu 22. Hann heldur tó fram og sigur, at ein støðugt harðnandi málreinsing hevur verið gjøgnumförd.

”Tey reinsihugaðu hava ikki sjálvi vitað, hvussu djúpt tey skuldu skera. Ein óklár danofobi, ein ræðsla fyri donskum, ella tí, sum hevur verið hildið at vera danskt, hevur leingi stýrt føroyskum málfólkum. Hetta national-istiskt gjøgnumsurgaða fólisið hevur mangan kámað útsýnið og skert ta sakliugu metingina..”

Kann man seta nakað mark?

Og skal man venda øllum tí felagsgermanska bakið, bara tí

danskt eisini er partur av hesum? Nei, sjálvandi ikki

”Tann aktiva málreinsingin bleiv sett í system, tá Føroya Fróðskaparfelag fór undir at útgeva tekstir á einum undarligum, syntetiskum máli, sum tey nógvu høvdu ilt við at forstanda... Málreinsingin vil: a) beina fyri orðum, sum ”likjast donskum”, og b) seta nýgjord føroysk ella islendsk orð inn í staðin. So ber til at spyrja, um hetta er neyðugt, um hetta er beint...”

André hevur tað støðu, at ikki bert royna málreinsarar, at skifta orðatilfarið út, men at teir eisini eru lagstir á syntaksin ella setningslærna. Hvussu eru vanligir føroyskir setningar uppbygdir? Við góðum dómum vísir André, hvussu hetta sær út

bæði í talumáli og skriftmáli. Men málreinsarar venda øllum við og lúka neyðug og góð orð burtur.

Málreinsingin er farin yvir gevind

Niðurstøðan er, at málreinsingin er farin yvir gevind. ”Málið skal ikki misbrúkast til at dragsa Føroyar burtur frá Danmark og nærri Íslandi. Føroyar skulu vera, har tær altíð hava verið: mitt í Norðurlondum. Føroyskt skal ikki minkast til bara at vera suðuríslendskt” (31).

Sum øll onnur mál hevur føroyskt fingið ávirkan uttanífrá, ikki bara úr donskum, men úr eingiliskum, hollendskum, fronskum, ja, enntá arabiskum.

Hetta er eisini tað málið, sum í dag gevur tilfar til flestu metaforar í føroyskum (Donsk-Føroysk orðabók sigur: metafor - myndborin, men tað sigur mær einki.. Politikens fremmedordbog sigur: Et udtryk, som beskriver noget med ord, der ellers bruges om noget andet. Fx ”et hjerte af sten”).

Nakrir vanligir metaforar, sum enn hoyrast dagliga, eru: - At velta upp úr nýggjum - At leggja á annan bógv - Sum ketta upp úr høvdatrog - Ongul í reyv - Koma aftur sum av torvheiðum - Tungur er tigandi róður. Og fleiri hundrað aftrat. Metaforarnir siga nakað ”í yvirfördum týdningi.”

Tað sum eyðkennir hetta málið er, at har eru næstan eingi orð, sum hava eitt abstrakt innihald. Men í sjálvum metaforinum liggur fyrsta, litla abstraktiónin.

Seinastu 130 árin ella so er fiskivinnan komin aftrat við sínum gerandisdegi, sum hevur gjørt nýggi orð og hugtøk, skapað ein nýggjan lívsstíl og eisini ein nýggjan hugsingarhátt. Tíðin hevur broytt tankaverðina hjá fólki, nýggir politiskir og religiøsir tankar fylgdu við. Tankar og orð skulu helst fylgjast. Skalt tú fortelja um tínar tankar, mást tú hava orð.

Seinastu 50 árin er so nógv broytt og nýtt komið aftrat, idnaður, flakavirkir, samferðsla, undirvísing, handil og service. Hetta hevur ført við sær, at brúk er bæði fyri nýggjum gerandis- og fakorðum. Neyðugt er at kunna tosa um annað enn seyð og ull, neyt og mjólk, merkur og gyllin.

Kirkjan yvirtók eitt gott latínskt fakmál

Eg haldi, at bert eitt fakmál, sum ikki beinleiðis hevur við gerandisdagin at gera, hevur útviklað seg í Føroyum. Tað er kirkjumálið ella tað kristna fakmálið. Í hesum máli eru nógvar abstraktiónir og nógvar andalig tala. Men í næstan øllum førum er fak-terminologin tikið úr gomlu katólsku kirkjuni, sum brúkti latín sum høvuðsmál. Tí hoyra vit um apostlar, epistlar, evangelium, krønika, advent, páskir, messa, halleluja, brøv, einglar, djevlar, munkar, nonnur, profetar, biblia, tempul, tabernakul, testamenti, sálmar, prestar, próstar, bispar, kirkju, kór, altar, kross, kristin, konfirmentar og - Amen.

Hetta - at kirkjan fyrr var katólsk og brúkti latín - hava einfoldigir trúbótasinnaðir og tjóðskaparligir propagandistar gjørt til gjøldurs. Tað er órimiligt.

Tað vísindaliga málið var eisini latín, og tað er einki komiskt í tí. Latín hevði bara ta støðu, sum eingilskt hevur í dag, sum eitt lingua franca, ella tað málið, sum

Tað spillir ikki málið. ”Tað at røkja málið er í grundini nakað heilt annað enn at tøssa runt í tí málsliga urtagarðinum og skrykkja sakleys blomstur upp, sum onkur fanaticus hevur útpeikað sum ikki verandi av røttu málrasuni”

Ber til at gera øll fakmál ”føroysk” ?

Føroyska málið er sprottið úr tí veruleika og gerandisdegi, sum fólk í Føroyum hava livað við í eini 1200 ár ella kanska nakað longri. Hesin gerandisdagur var dagligt arbeiði heima og úti, í bøg og haga og á sjógvi. Hetta málið er grundstøðið í føroyskum. Hetta er eitt gott og fullfiggjað (komplett) mál, tí alt, sum sigast skal um hendan gerandisdag, kann sigast klárt, týðiliga og við ótalligum nuancum og variatiónum.